

Рецензія
на дисертаційну роботу Дігтенко Марини Володимирівни
«Психологічний супровід соціалізації дітей з синдромом Дауна»
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Реформування сучасного освітнього простору спрямовано на забезпечення сприятливих умов розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами відповідно до концепції інклюзивного суспільства та Нової української школи. Безперечно, в умовах сучасних змін у системі спеціальної та інклюзивної освіти першочергового значення набуває проблема забезпечення ефективного психологічного супроводу дітей із синдромом Дауна, організації їхньої успішної соціальної інтеграції та адаптації.

У процесі реалізації психологічного супроводу дітей дошкільного віку постає питання щодо формування в них базових соціальних знань, умінь та навичок, норм соціальної поведінки, емоційної стійкості та пізнавальної активності, що в подальшому забезпечуватиме успішну соціалізацію (В. Бондар, С. Максименко, Л. Прохоренко, В. Синьов, О. Хохліна, О. Чеботарьова та ін.).

Тому, цілком очевидно, що напрям наукового пошуку, представленого в дисертаційному дослідженні Дігтенко Марини Володимирівни на тему «Психологічний супровід соціалізації дітей з синдромом Дауна», на якісно новому рівні з урахуванням актуального стану соціальної підготовленості дітей, вікових показників, структури порушення та родинного середовища є актуальним і своєчасним для психологічної науки і практики.

Наукова новизна дослідження полягатиме в тому, що авторкою *вперше*:

- розроблено та теоретично обґрунтовано структурно-функціональну трикомпонентну модель психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна та виділено її змістові компоненти: емоційний, пізнавальний та поведінковий;
- розроблено та апробовано комплексну корекційно-розвиткову програму психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна, спрямовану на гармонізацію розвитку зазначених сфер;
- обґрунтовано роль батьківського ставлення як системоутворювального чинника психологічного супроводу соціалізації;
- створено авторський діагностичний інструментарій (анкети-опитувальники для батьків і фахівців) для комплексного оцінювання процесу психологічного супроводу;

поглиблено та уточнено:

- діагностичний підхід до оцінювання соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна шляхом адаптації існуючих психодіагностичних методик;
- критеріально-рівневу характеристику соціалізації дітей з синдромом Дауна;

подальшого розвитку набули:

- наукові уявлення про психологічний супровід як системний і безперервний процес в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: розроблено та апробовано корекційно-розвиткову програму психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна; розроблено діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості компонентів соціалізації дітей цієї категорії;

розроблено методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо здійснення психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна, які можуть бути покладені в основу створення індивідуальних програм розвитку (ІПР). Отримані результати дослідження можуть бути використані фахівцями в системі загальної та спеціальної освіти, психологами, вчителями-дефектологами у закладах освіти, інклюзивно-ресурсних центрах, під час складання програм для здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметові та завданням дослідження. Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів (у Києві, Харкові, Сумах, Луцьку, Кропивницькому, Тернополі, Чехії тощо), шляхом обговорення результатів дисертаційного дослідження на засіданнях Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Характеристика основних положень роботи. Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Дігтенко Марини Володимирівни, відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (227 найменувань), 7 додатків.

Слід відзначити вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал. Авторкою обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну трикомпонентну модель психологічного супроводу. Визначено компоненти соціалізації дітей, зокрема: емоційний, пізнавальний та поведінковий, сформованість яких забезпечує успішність соціальної адаптації та комунікативної активності.

Заслугове на увагу розроблена та експериментально перевірена комплексна корекційно-розвиткова програма. Окреслено та реалізовано педагогічні умови, зокрема вплив батьківського ставлення, від яких залежить ефективність реалізації соціалізації. Для обробки даних було доцільно використано кількісний та якісний аналіз даних (t-критерій Ст'юдента, r-Пірсона), що засвідчив наявність якісних змін: статистично значуще збільшення високого рівня за емоційним (з 21% до 37%), пізнавальним (з 16,4% до 31%) та поведінковим (з 13,5% до 27%) компонентами.

Отже, отримані автором результати дають змогу констатувати ефективність розробленої програми. Усі наукові результати є коректними, обґрунтованими та доведеними до продуктів для практичного застосування.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 16 наукових працях: 1 розділі в міжнародній колективній монографії, 4 статтях у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, та 11 публікаціях апробаційного характеру (тезах).

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Незважаючи на високу якість виконаної дисертаційної роботи, вартими уваги є окремі зауваження, що виникли в процесі рецензування роботи та вимагають уточнень та пояснень.

1. У тексті дисертації ґрунтовно описано розроблені авторські анкети-опитувальники для батьків та фахівців, які застосовуються для оцінювання процесу психологічного супроводу. Проте, дослідженню додало б переконливості більш детальне висвітлення процедури перевірки цього інструментарію на надійність та валідність, а також опис специфіки адаптації інших психодіагностичних методик безпосередньо для вибірки дітей дошкільного віку з синдромом Дауна.

2. Обґрунтовуючи структурно-функціональну модель психологічного супроводу, авторка виокремлює три основні компоненти соціалізації: емоційний, пізнавальний та поведінковий. Водночас, зважаючи на специфічні особливості розвитку дітей із синдромом Дауна, потребує додаткового роз'яснення та аргументації місце комунікативно-мовленнєвої сфери у цій моделі (зокрема, чи розглядається вона як складова поведінкового компонента, чи як наскрізний процес, що пронизує всі інші сфери).

3. Описуючи етапи реалізації комплексної корекційно-розвиткової програми, дисертантка слушно наголошує на визначальній ролі батьківського ставлення як системоутворювального чинника. Разом з тим, практична значущість роботи значно зросла б, якби у розділі, присвяченому формульованню експерименту, було більш глибоко проаналізовано типові труднощі та психологічні бар'єри, які виникали у батьків у процесі їхнього залучення до психологічного супроводу, та запропоновано конкретні механізми їх подолання.

Проте, зазначені зауваження та рекомендації ні в якому разі не применшують наукову цінність отриманих результатів дослідження, а лише вказують на його оригінальність, широту та можливі перспективи.

Усе вище зазначене дає підстави для висновку, що дисертаційна робота Дігтенко Марини Володимирівни «Психологічний супровід соціалізації дітей з синдромом Дауна» є завершеною, самостійною науковою працею, яка має новизну та практичне значення, що є вагомим внеском у психологічну науку та спеціальну освіту. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження

Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) і постановою КМ України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами), а її авторка – Дігтенко Марина Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,

старший дослідник,

завідувач відділу психолого-педагогічного

супроводу дітей з особливими потребами

Інституту спеціальної педагогіки та психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Ольга БАБЯК